

УДК 343.46 (477) (094.4)

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СФЕРІ ВИРОБНИЦТВА Й ОБІГУ ТЮТЮНОВИХ ВИРОБІВ

Савченко А.В., д. ю. н.,
професор, завідувач кафедри кримінального права
Національна академія внутрішніх справ

Плугатир М.В., к. ю. н.,
доцент кафедри адміністративного права і процесу
Національна академія внутрішніх справ

У статті розглядаються можливі напрями вдосконалення механізму відповідальності у сфері виробництва й обігу тютюнових виробів. Запропоновано заходи, спрямовані на встановлення юридичних механізмів, за допомогою яких вдасться захистити учасників ринку тютюнової продукції. Пропонуються заходи щодо забезпечення кримінально-правової та адміністративно-правової охорони сфери виробництва й обігу тютюнових виробів.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, адміністративна відповідальність, тютюнові вироби, тютюнова продукція, незаконний обіг.

В статье рассматриваются возможные направления совершенствования механизма ответственности в сфере производства и оборота табачных изделий. Предложены меры, направленные на установление юридических механизмов, с помощью которых удастся защитить участников рынка табачной продукции. Предлагаются меры по обеспечению уголовно-правовой и административно-правовой охраны сферы производства и оборота табачных изделий.

Ключевые слова: уголовная ответственность, административная ответственность, табачные изделия, табачная продукция, незаконный оборот.

Savchenko A.V., Plugatyr M.V. IMPROVING THE MECHANISM OF RESPONSIBILITY IN THE PRODUCTION AND SALE OF TOBACCO PRODUCTS

In the article the possible directions of improving the mechanism of responsibility in the production and sale of tobacco products. The proposed measures aimed at establishing the legal mechanisms through which market participants will be able to protect tobacco products. The measures to ensure the criminal law and administrative law protection the production and sale of tobacco products.

Key words: criminal liability, administrative responsibility, tobacco, tobacco products, illegal traffic.

Постановка проблеми. Протягом останніх років відбулося значне зростання кількості правопорушень, пов'язаних із незаконним виготовленням, зберіганням, реалізацією та переміщенням через митний кордон України піддакцизних товарів: тютюнових виробів, алкогольних напоїв, паливно-мастильних матеріалів тощо. Це також підтверджується й обсягами вилучених товарів цієї групи з незаконного обігу як усередині країни, так і під час спроб їх незаконного ввезення/вивезення до/з території країни.

Варто наголосити, що такі правопорушення призводять до ненадходження колосальних сум коштів до Державного бюджету України, зокрема, унаслідок незаконного виготовлення та незаконної реалізації одних лише тютюнових виробів, державний бюджет, за оцінками експертів, недоотримав у 2014 році близько 2 (двох) мільярдів гривень.

Правоохоронні органи, зусилля яких спрямовані на протидію незаконному обігу піддакцизних товарів, зустрічають неабиякий супротив з боку кримінальних структур. Більше того, незаконний обіг таких товарів у деяких випадках призводить до дестабілізації ситуації в окремих регіонах країни. Непоодинокі приклади в кримінально-правовій та адміністративно-правовій політиці у сфері господарської діяльності, а також відсутність дієвих норм у національному законодавстві

здатні спричинити значне послаблення чи взагалі припинення належного правового регулювання й державного контролю за виробництвом і обігом низки піддакцизних товарів.

Поряд із цим окреме занепокоєння викликає відсутність ефективних правових механізмів захисту прав інтелектуальної власності як вітчизняних, так і іноземних виробників піддакцизної групи товарів, що негативно впливає на інвестиційну привабливість країни та її імідж на міжнародній арені.

Ступінь розробленості проблеми. Значну увагу дослідженню відповідальності за посягання у сфері виробництва й обігу тютюнових виробів приділяли у своїх працях П.П. Андрушко, Н.О. Гуророва, О.О. Дудоров, М.І. Мельник, М.І. Хавронюк та інші науковці. Проте поточний стан досліджень і законодавство України не відповідають сучасним викликам, не дають змоги ефективно боротись з нелегальним обігом товарів піддакцизної групи, що сприяє подальшій тінізації ринку піддакцизних товарів, зростанню організованої злочинності і становить неабияку загрозу економічній безпеці країни.

Мета статті полягає у формулюванні науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення механізму юридичної відповідальності у сфері виробництва й обігу тютюнових виробів.

Виклад основного матеріалу. Найбільшу економічну шкоду державі, її бюджетній сфе-

рі, податковій і митній системам завдають ті злочини, які полягають у контрабанді підакцизних товарів (передусім в особливо великих розмірах), їх незаконному виготовленні, зберіганні, збуті, придбанні або транспортуванні з метою збуту, а також незаконному використанні знака для товарів і послуг, під яким випускаються підакцизні товари, фірмового найменування, кваліфікованого позначення походження підакцизних товарів. Проте більшість із перелічених діянь узагалі не криміналізовані, тобто в чинному Кримінальному кодексі (далі – КК) України щодо них не передбачена відповідальність і не встановлене відповідне покарання. Тому необхідним є запровадження ефективного кримінально-правового захисту обігу підакцизних товарів, що може включати такі заходи.

Установлення в межах основного складу злочину, передбаченого ст. 201 КК України, відповідальності за вчинення контрабанди підакцизних товарів в особливо великих розмірах, тобто їх переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю [1]. Запропоновано в примітці до цієї статті вказати, що переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю підакцизних товарів вважається вчиненням в особливо великих розмірах, якщо їх вартість у 400 (чотириста) і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Отже, ст. 201 КК України доцільно викласти в такій редакції:

«Стаття 201. Контрабанда

1. Контрабанда, тобто переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю підакцизних товарів, в особливо великих розмірах культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї й боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації карається позбавленням волі на строк від трьох до семи років із конфіскацією предметів контрабанди.

2. Та сама дія, учинена за попередньою змовою групою осіб або особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею, або службовою особою з використанням службового становища, карається позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років із конфіскацією предметів контрабанди та з конфіскацією майна.

Примітка. Переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю підакцизних товарів вважається вчиненням в особливо великих розмірах, якщо їх вартість у чотириста і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян».

Варто зазначити, що в сьогоденних умовах економічної кризи контрабанда підакцизних товарів як вид злочинної діяльності має надзвичайно високий рівень прибутковості. Не випадково злочинні організації, у тому числі й міжнародні, поставили нелегальні переве-

знення відповідних товарів і предметів на професійний рівень. У світових масштабах такі злочинні організації на контрабанді, незаконному використанні та торгівлі природними ресурсами щорічно заробляють близько 5–8 мільярдів доларів США. Добре організовані злочинні угруповання переважно спеціалізуються на контрабанді тютюнових виробів і алкогольних напоїв, зброї, паливно-мастильних матеріалів, підакцизних товарів, сировини тощо.

При цьому криміналізація вчинення контрабанди підакцизних товарів саме в особливо великих розмірах корегується із державним курсом на гуманізацію відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності й відповідає тенденціям міжнародної практики в цій сфері, а саме: законодавча вказівка на «завдання значної майнової шкоди» від контрабанди, передбачена КК Польщі (ст. 299), на вчинення цього злочину «в особливо великих розмірах» у КК Болгарії (ст. 242), КК Грузії (ст. 214), КК Республіки Молдова (ст. 248) тощо.

Крім того, пропонується в назві ст. 204 КК України визнати кримінально-караню таку форму злочинного діяння, як придбання з метою збуту підакцизних товарів, що відповідатиме її змісту [1], а також у тексті цієї статті указати таке: а) зазначити в абзаці 1 ч. 1 цієї статті про заборону вчинення відповідних протиправних дій з метою збуту алкогольних напоїв, тютюнових виробів або інших підакцизних товарів «без марок акцизного податку»; б) виключити в абзаці 1 ч. 1 цієї статті термін «незаконне» щодо придбання з метою збуту незаконно виготовлених «або без марок акцизного податку» алкогольних напоїв, тютюнових виробів чи інших підакцизних товарів, оскільки априорі така дія не може бути законною, крім цього, такий підхід усуває дублювання терміна «незаконне», який уживається також і для позначення виготовлених алкогольних напоїв, тютюнових виробів або інших підакцизних товарів; в) замінити в абзаці 2 ч. 3 цієї статті термін «її» на термін «їх», оскільки він неправильно вжитий в однині, а відтак конфіскація обладнання можлива лише для вироблених товарів (тобто «їх», а не «її»).

Отже, назва й ч. 1 ст. 204 КК України можуть бути викладені в такій редакції:

«Стаття 204. Незаконне виготовлення, зберігання, збут, придбання або транспортування з метою збуту підакцизних товарів

1. Придбання з метою збуту або зберігання з цією метою, а також збут чи транспортування з метою збуту незаконно виготовлених або без марок акцизного податку алкогольних напоїв, тютюнових виробів чи інших підакцизних товарів караються штрафом від однієї тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян із конфіскацією незаконно виготовленої продукції та обладнання для її виготовлення».

Необхідно встановити (у межах запропонованої нової ст. 229¹ КК України) окрему кримінальну відповідальність за незаконне використання знака для товарів і послуг, під яким випускаються підакцизні товари, фірмового найменування, кваліфікованого по-

значення походження підакцизних товарів. В основному складі цей злочин належатиме до злочинів невеликої тяжкості, у кваліфікованому (ті самі дії, якщо вони вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб) – до злочинів середньої тяжкості, а в особливо кваліфікованому (дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, учинені службовою особою з використанням службового становища або організованою групою) – до тяжких злочинів.

Специфікою покарання за пропонування злочин буде те, що воно полягатиме виключно у штрафі (максимальний – до п'ятнадцяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян) із конфіскацією і знищенням відповідної продукції та знарядь і матеріалів, які спеціально використовувалися для її виготовлення, а за вчинення злочину, передбаченого частиною третьою цієї статті, пропонується також установити додаткове покарання – позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

Тому КК України доцільно доповнити ст. 229¹ такого змісту:

«Стаття 229¹. Незаконне використання знака для товарів і послуг, під яким випускаються підакцизні товари, фірмового найменування, кваліфікованого позначення походження підакцизних товарів

1. Незаконне використання знака для товарів і послуг, під яким випускаються підакцизні товари, або фірмового найменування особи, котра здійснює виробництво підакцизних товарів, або кваліфікованого позначення походження підакцизних товарів карається штрафом від однієї тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян із конфіскацією та знищенням відповідної продукції та знарядь і матеріалів, які спеціально використовувалися для її виготовлення.

2. Ті самі дії, якщо вони вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, караються штрафом від трьох тисяч до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян із конфіскацією і знищенням відповідної продукції та знарядь і матеріалів, які спеціально використовувалися для її виготовлення.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, учинені службовою особою з використанням службового становища або організованою групою, караються штрафом від десяти тисяч до п'ятнадцяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого та з конфіскацією і знищенням відповідної продукції та знарядь і матеріалів, які спеціально використовувалися для її виготовлення.»

Видається, що досудове розслідування злочину, передбаченого ст. 229¹ КК України, мають здійснювати слідчі органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства. Відтак пропонується відповідні зміни до ч. 3 ст. 216 «Підслідність» Кримінального процесуального кодексу України.

Загалом криміналізація окреслених вище дій передусім забезпечить надійний захист прав інтелектуальної власності вітчизняних і зарубіжних виробників підакцизної групи товарів, справить позитивний вплив на інвестиційну привабливість України, її імідж на міжнародній арені.

Не менш важливим завданням є й унесення відповідних змін і доповнень до чинного Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) [2], а саме:

1. Унести зміни до ст. 38 КУпАП, якою встановлюються строки накладення адміністративного стягнення. Так, пропонується в ч. 4 ст. 38 КУпАП установити збільшення строків накладення адміністративного стягнення в разі закриття кримінального провадження до двох місяців, що сприятиме усуненню низки негативних факторів, що на сьогодні перешкоджають належній реалізації адміністративної відповідальності. Правовим наслідком закінчення строку є неможливість притягнення особи до адміністративної відповідальності за вчинене нею діяння. У цьому разі провадження не може бути розпочато, а розпочате підлягає закриттю на підставі п. 7 ч. 1 ст. 247 КУпАП. Строки накладення адміністративних стягнень в Україні є занадто короткими. Практика засвідчує їх недостатність для прийняття рішення у справі про адміністративне правопорушення. Адже через короткий строк накладення адміністративного стягнення уповноважений суб'єкт фактично позбавляється можливості забезпечити належний розгляд справи, який складається з такого: а) здійснення юридичної оцінки зібраних матеріалів; б) повного та всебічного дослідження матеріалів справи; в) установаження об'єктивної істини у справі; г) винесення рішення (постанови, ухвали) і доведення його до відома учасників провадження.

Таких малотривалих строків у законодавстві зарубіжних країн не існує. У деяких державах застосовуються однорічні строки, в інших – дворічні, а подекуди навіть п'ятирічні. Надто короткий строк призводить до поширення в суспільстві небезпечного відчуття безкарності за вчинені порушення. З іншого боку, строки притягнення до відповідальності не повинні бути занадто тривалими, оскільки це порушуватиме принцип правової визначеності й змушуватиме певних осіб невизначено довгий період перебувати в стані суб'єкта, який притягається до відповідальності.

Крім того, до ст. 38 КУпАП варто включити нову ч. 5, яка передбачатиме можливість продовження строків накладення адміністративного стягнення до закінчення апеляційного розгляду справи, якщо строки накладення адміністративного стягнення спливають під час апеляційного розгляду справи про адміністративне правопорушення, однак не закінчилися на момент винесення постанови про накладення адміністративного стягнення в суді першої інстанції, оскільки можливе оскарження постанови першої інстанції до суду апеляційної інстанції, коли строки накладення адміністративних стягнень закінчуються під час апеляційного розгляду справи у зв'язку з їх короткою тривалістю. У разі апеляційного

оскарження на час розгляду справи в апеляційному суді постановою суду першої інстанції про накладення стягнення (винесена в межах строку) не набирає законної сили. Фактично адміністративне стягнення не може бути накладеним і буде залежати від постанови апеляційного суду, якщо строки притягнення до адміністративної відповідальності на момент розгляду справи в апеляційному суді закінчилися, суд, керуючись ст. 38 КУпАП, не має права накласти адміністративне стягнення за вчинене правопорушення.

2. Унести зміни до ст. 156 КУпАП, якою встановлюється адміністративна відповідальність за порушення правил торгівлі пивом, алкогольними, слабоалкогольними напоями й тютюновими виробами. Пропонується в ч. 1 ст. 156 КУпАП виключити слова «включаючи імпорт або експорт» і «або без марок акцизного збору чи з підробленими марками цього збору». Виключення вказаних положень усуне конкуренцію між зазначеною статтею КУпАП і статтями глави 68 розділу XVIII «Порушення митних правил та відповідальність за них», оскільки легальний імпорт або експорт підакцизних товарів без відповідних марок або з підробленими марками акцизного податку неможливий, а тому, залежно від обставин учинення протиправних дій, буде містити склад одного чи кількох митних правопорушень, передбачених указаною главою.

Також у санкціях ч. ч. 3 і 4 ст. 156 КУпАП додатково передбачити такий вид конфіскації, як конфіскація виручки, одержаної від продажу предметів торгівлі. Зазначені зміни приведуть положення вказаних частин у відповідність до змісту ч. 1 ст. 156 КУпАП, санкція якої передбачає таку конфіскацію [2]. Зазначене необхідне, оскільки складається ситуація, коли за вчинення більш кваліфікованого складу правопорушення за законом передбачено покарання менш суворе, ніж за вчинення діянь, передбачених основним складом, що суперечить принципу справедливості адміністративної відповідальності, а також відповідності провини та покарання.

3. Пропонується внести зміни до ст. 164⁵ КУпАП, якою потрібно встановити відповідальність за порушення вимог законодавства щодо порядку зберігання марок акцизного податку й порядку маркування алкогольних напоїв і тютюнових виробів марками акцизного податку. Установлення в ч. 1 цієї статті відповідальності за зберігання, або транспортування, або обіг алкогольних напоїв чи тютюнових виробів, маркованих марками акцизного податку з порушенням установленого законодавством порядку, зробить зазначену

статтю банкетною і дозволить під час кваліфікації протиправних діянь використовувати положення підзаконних нормативно-правових актів, що врегульовують відповідну сферу, наприклад, Положення про виготовлення, зберігання, продаж марок акцизного податку та маркування алкогольних напоїв і тютюнових виробів, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2010 року № 1251.

А в санкції ч. 1 ст. 164⁵ КУпАП установити фіксований розмір штрафу для забезпечення однозначності тлумачення й застосування заходів адміністративної відповідальності в разі вчинення відповідного правопорушення. Крім того, у ч. 3 ст. 164⁵ КУпАП, замість словосполучення «марок акцизного збору», пропонується включити словосполучення «марок акцизного податку», що приведе норми КУпАП у відповідність до положень чинного податкового законодавства.

4. Варто виключити ст. 177² КУпАП, якою встановлюється адміністративна відповідальність за виготовлення, придбання, зберігання або реалізацію фальсифікованих алкогольних напоїв або тютюнових виробів, оскільки запропоновані вище комплексні зміни до кримінального та адміністративного законодавства, по-перше, ураховують положення цієї норми, а по-друге, її існування створить зайву конкуренцію та неоднозначність застосування законодавчих норм під час притягнення осіб до відповідальності.

Висновки. Отже, указані заходи забезпечать комплексне врегулювання на сучасному рівні відповідно до міжнародної практики системи кримінально-правових та адміністративно-правових правовідносин, що виникають у разі вчинення правопорушень у сфері виробництва й обігу тютюнових виробів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page>.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
3. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
4. Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів : Закон України від 19.12.1995 р. № 481/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/481/95-вр>.
5. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 02.03.2015 р. № 222-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/222-19>.